

s lábunkat köszvény marja már,
 s nehéz lesz Frundsberg kardja már:
 obsitba küld a hadnagyunk,
 és várról várra baktatunk,
 úgy lesve, hogy a szeretet
 hol nyes egy darab kenyeret,
 s így érünk oda, hol az út
 végén azt nézi Belzebúb:
 hol jönnek már a foltozott
 irhájú német zsoldosok.
 (Ismét előlről: Itt jönnek már a foltozott irhájú német zsoldosok...)

(1937. 11.)

LUKÁCS GYÖRGY

Az irodalmi alakok intellektuális fiziognómiája

(Részlet)

[...] az intellektuális fiziognómia kidolgozásának szükségszerűsége a tipikus magas felfogásból következik. Minél mélyebben ért valamely kort és érti a kor nagy problémáit a költő, annál kevésbé mozoghat műve hétköznapi színvonalon. A hétköznapiakban eltompulnak a nagy ellenmondások, közömbös, összefüggés nélküli esetlegességek keresztezik, nem öltnek valóban tiszta és kibontott formát, ami csak akkor jelentkezhet, ha minden ellentét legvégsőbb, legvégleteesebb következményéig fokozódik, ha mindaz, amit tartalmaz érzéki és nyilvánvaló. A nagy költők tipikus karakter- és tipikus helyzetteremtő képessége tehát messze meghaladja a mindennapi valóság legpontosabb megfigyelését is. Az élet mély ismerete sohasem korlátozódik a mindennapi megfigyelésre, hanem ellenkezőleg a lényeges vonások megragadásának alapján oly jellemek és szituációk felfedezésében áll, amelyek a mindennapi életben teljesen lehetetlenek, amelyek azonban azokat a hatóerőket és törekvéseket, amiknek a hatékonyságát a mindennapi élet csak elmosódottan jelzi, az ellentétek legmagasabb és legtisztább kölcsönhatásának világosságában tüntetik föl.

Don Quijote a szónak ennek a magas értelmében a világirodalom egyik legtipikusabb karaktere, s nem vitás, hogy az olyan helyzetek, mint pl. a szélmalom elleni küzdelem, a legsikerültebb és a legtipikusabb szituációk közé tartozik, amelyeket valaha alakítottak, jóllehet ilyen szituációk a mindennapi életben nem fordulhatnak elő. Igen, mondhatjuk: a jellembeli és szituációbeli tipikus előfeltétele a mindennapi valóság meghaladása. Hasonlítsuk össze Don Quijoteét Sterne Tristram Shandyjével, a legjelentősebb kísérlettel, mely a Don Quijotéban alakított problémákat a mindennapi életbe viszi át, s kiderül mennyivel kevésbé mélyen és kevésbé tipikusan juthatnak kifejezésre ilyen ellentétek a mindennapi életben. (Természetesen Sterne-nél a mindennapi élet anyagul való választása már annak a jele, hogy mennyivel kevésbé mélyen, mennyivel szubjektívebben állítja fel a problémákat, mint Cervantes.)

A tipikus szituáció végletes jellege abból a szükségszerűségből ered, hogy az emberi jellemekből a legmélyebb s a legvégsőbb vonást a benne lévő ellenmondásokkal együtt kiemeljük. A jellemek és helyzetek végletességére való hajlam természetesen nemcsak a nagy íróknál adott, hanem előfordul a tőkésrendi élet prózájával szembeni ellenzékiség formájában is. Ám a csak romantikusoknál a jellemek és helyzetek végletessége öncél s lírai ellenzéki, pittoreszk a jellege. A realizmus klasszikusai ezzel szemben az emberi jellem és a szituáció végletes kiélezettségét csak mint költőileg legalkalmasabb kifejezési eszközt választják a tipikus alakítására. [...]

(1938. 1.)